

Toekomstvisie statige parken Trynwâlden

Stichting Cultuur en Landschap Trynwâlden

Voorwoord

In de 19e eeuw zijn in de Trynwâlden prachtige parken aangelegd. Waarvan er drie, dicht bij elkaar, nog steeds te bewonderen zijn. Stania State en Heemstra State in Oentsjerk en De Klinze in Aldtsjerk. Elk met zijn eigen bijzondere historie, unieke kenmerken en functie voor zijn omgeving. Het werk van tuinarchitect Roodbaard en de bijzondere stinzenflora dragen bij aan een heel eigen, cultuurhistorische biodiversiteit. Al deze kwaliteiten zijn van grote waarde voor de Trynwâlden. Maar het behoud van deze kwaliteit staat onder druk.

Het leven in en het beleven van de parken is een groot goed. Alleen wanneer de parken van waarde blijven voor de omgeving, zullen zij in de toekomst relevant blijven en blijven bestaan. Dit is één van de doelen waar Stichting Cultuur en Landschap Trynwâlden zich voor inzet.

We zien kansen om de drie states en parken beleefbaarder te maken én zien dit in dit grotere context van de rijke natuur en het landschap van de Trynwâlden. We nemen u graag mee. Eerst door wat te vertellen over het bijzondere landschap en de cultuurhistorische kwaliteiten. Maar we willen u vooral de kansen voor het behoud en het beheer laten zien en proberen zo een proces te starten, waardoor kansen worden verzilverd tot daden. Stichting Cultuur en Landschap Trynwâlden doet in deze brochure een aanreiking, een suggestie waar kansen liggen voor de toekomst van het erfgoed, de natuur en het landschap. Maar we willen ook iets aanjagen. Een duwtje in de rug van eigenaren, instanties en omwonenden om het samen op te pakken. Laten we met z'n allen de prachtige parken en states in de Trynwâlden behouden en beleven!

Het landschap van de Trynwâlden

De Trynwâlden kenmerken zich door de grote afwisseling in landschap en natuur. Vrijwel nergens in Nederland zijn op zulke korte afstand van elkaar zulke verschillende landschappen te zien. De dorpen liggen vrij besloten op een smalle, noord-zuid liggende zandrug, als onderdeel van de Noardlike Fryske Wâlden met zijn kenmerkende singels, bebossing en eeuwenoude bewoning. Naar het westen en het noorden gaat het besloten landschap abrupt over in het weidse polderlandschap van Oostergoo. Ten zuiden van Gytsjerk liggen natuurgebieden met plassen, rietmoerassen en laaggelegen weilanden. Naar het oosten is de overgang van bos naar open weidegebied veel geleidelijker. Hier ervaart men vanaf kleine weggetjes, zand- en ruitersporen prachtige doorkijkjes door bospercelen afgewisseld met open plekken.

Op de rand van het zand

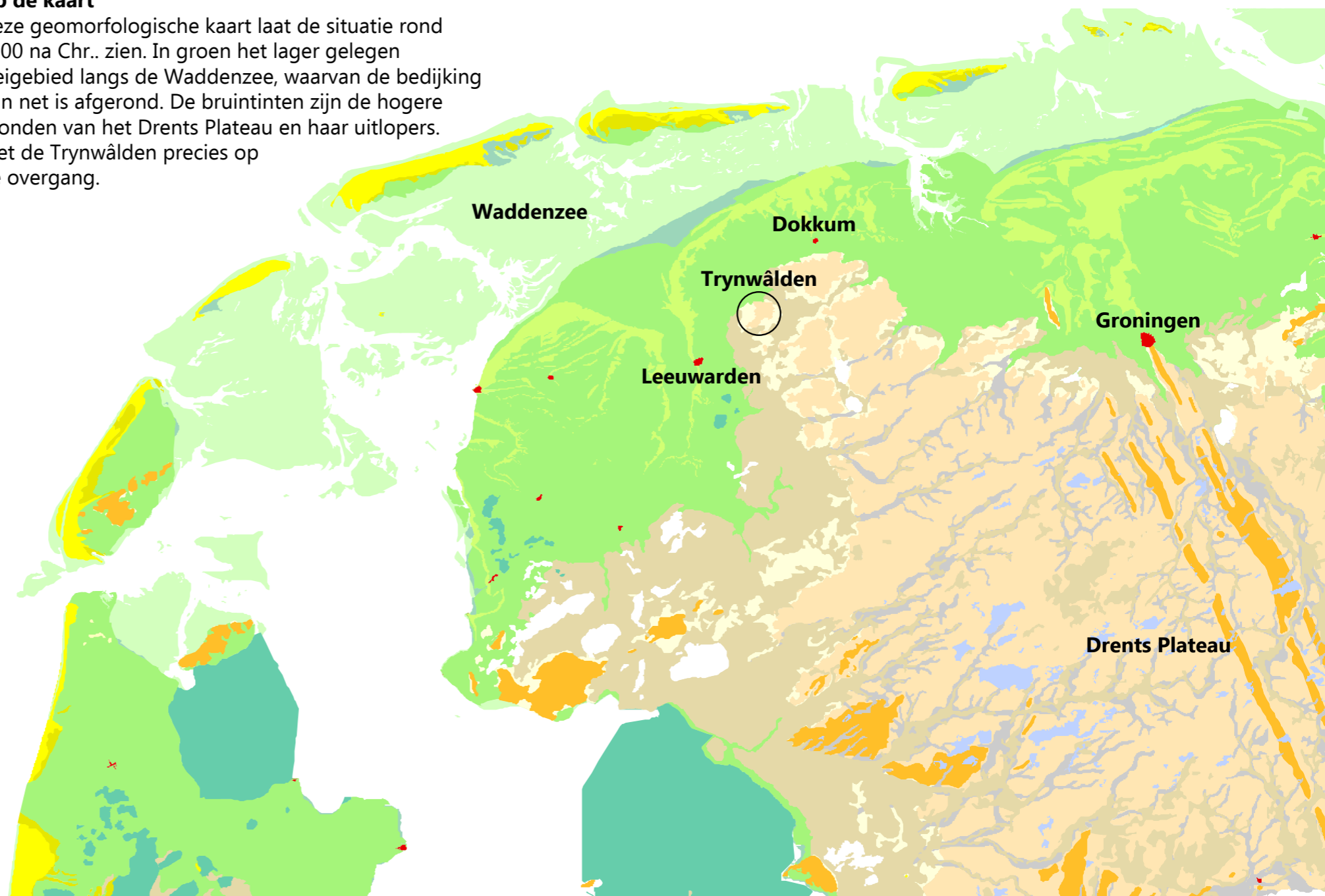
Dit alles heeft zijn oorsprong in de bijzondere ligging als een dekzandrug-eiland op de rand van de uitlopers van het Drents Plateau. Trynwâlden is de laatste hoogte naar het open landschap van Oostergoo. Op de topografische kaart uit 1930 (links) is goed te zien dat de 0-NAP-lijn rond de dorpen ligt, alles daaromheen ligt lager. Op de relatief droge rug kon dus al vroegtijdig worden gewoond en het dekzand vormt een goede bodem voor de bomen. De bossen en houtsingels zorgden voor bescherming, maar ook voor de afrastering van de percelen en het leverde hout op.

De lagere delen rondom het 'eiland' zijn natter en daardoor anders ontgonnen. Oostergoo, met daarin de steden Dokkum en Leeuwarden, is heel lang een kwelderlandschap met terpbewoning geweest, wat vaak overstroomde. De ondergrond is daardoor kleiachtig en vlakker, met als gevolg een veel opener en grootschaliger landschap. Deze overgang is nog steeds duidelijk zichtbaar.

Binnen de Trynwâlden is dus veel te ervaren op wandel- en fietsafstand, met goede mogelijkheden voor ruiters en (kleine) watersport. Het zorgt voor een prettige woonomgeving en is ook voor bezoekers erg aantrekkelijk. Een prachtig, afwisselend landschap, met water en gevarieerde natuur. Maar daarnaast ook nog een rijke cultuurhistorie, wat als gevolg van het aantrekkelijke landschap is ontstaan.

Op de kaart

Deze geomorfologische kaart laat de situatie rond 1500 na Chr. zien. In groen het lager gelegen kleigebied langs de Waddenzee, waarvan de bedijking dan net is afgerond. De bruintinten zijn de hogere gronden van het Drents Plateau en haar uitlopers. Met de Trynwâlden precies op de overgang.

Cultuurhistorie in de Trynwâlden

Het bijzondere landschap van de Trynwâlden werd door de adel en de stedelijke elite hoog gewaardeerd. Mede dankzij de gunstige ligging ten opzichte van Dokkum en Leeuwarden vestigden zij zich vanaf het einde van de zeventiende eeuw op bestaande states en stinzen en bouwden nieuwe buitenplaatsen. Zo ook de families Van Haersma, Van Sminia en Heemstra. In de Trynwâlden zijn destijds een negental states gebouwd, waarvan vier in Oentsjerk, twee in Aldtsjerk en twee in Gytsjerk. Rondom de landhuizen lieten de adellijke eigenaren fraaie parken aanleggen, die de adellijke status onderstreepten. Een deel van de states en daarbij horende parken is verloren gegaan, maar Stania State, De Klinze en het park van Heemstra State zijn tot op de dag van vandaag een prachtige herinnering aan de buitens van de Friese adel.

De states en parken zijn historisch waardevol

De parken van Stania State en van De Klinze zijn beide voorbeelden van de Engelse landschapsstijl.

De landschapstuin kenmerkt zich door slingerende paden en hoogteverschillen, verspreide boomgroepen en vijvers met lobbige contouren. Bij het wandelen door de parken is het bereiken van een zo schilderachtig mogelijk effect het doel. Strategisch geplaatste bouwwerken en tuinsieraden helpen hierbij om de blik te sturen.

Heemstra State is ook omringd door een fraaie tuinaanleg. De originele tuin had een meer formele en symmetrische opzet, dan de tuinen in de Engelse landschapsstijl. Met een voortuin, een landhuis op een centrale as en in het verlengde daarvan twee tuindelen en een grote vijver. Het achterste deel met de vijver is er nog steeds. Ook de strakke omgrenzing van het park, met lanen rondom, is nog grotendeels intact. Maar er is ook veel veranderd. De State is rond 1930 afgebroken en op die plek is toen bejaardencentrum 'Nieuw Heemstra State' gebouwd. Dit gebouw is in 2002 vervangen door appartementencomplex 'Van Welderen State'.

En dat is nog niet alles

De states, parken en buitenplaatsen vormen de parels in het gebied, maar daarnaast zijn er nog veel meer waardevolle (rijks-)monumenten, zoals de kerken van Oentsjerk en Gytsjerk, het bruggetje in Oentsjerk of de prachtige huizen bij Mûnein. Wie de historische wegen en paden volgt ervaart een bijzonder rijk landschap.

Landschap en cultuurhistorie behouden en beleven

Het doel van Stichting Cultuur en landschap Trynwâlden is om al deze cultuurhistorische en landschappelijke kwaliteiten te behouden en waar nodig te versterken. Daarbij gaat het niet om behoud alleen. Net zo belangrijk is de mogelijkheid om het te kunnen ervaren. Dat geldt voor bewoners die hun leefomgeving gebruiken om te wandelen, fietsen, werken, oftewel om te leven. Maar dit geldt ook voor mensen die de Trynwâlden komen bezoeken. Het gaat dus om zowel het behoud van de natuur en de cultuurhistorie, als om het toegankelijk maken daarvan. De reden dat er ook aandacht wordt gevestigd op het landschap is, omdat de states niet los kunnen worden gezien van hun omgeving.

Het beheren van de parken bij de states is lastig en kostbaar. Door de jaren heen heeft dit hier en daar geleid tot afname van de historische kwaliteiten en de belevingswaarde. Dat hierbij soms bijzondere cultuurhistorische elementen zijn verdwenen of niet meer herkenbaar zijn, is te begrijpen, maar wel een gemis. Maar er zijn kansen en mogelijkheden voor herstel. De stichting ziet bijvoorbeeld kansen om de drie states en parken beleefbaarder te maken én beziet dit in dit grotere context van het landschap en de natuur van de Trynwâlden. Bij de ene state door de cultuurhistorie op een zo hoog mogelijk niveau te brengen, bij de anderen juist door het gebruik en de toegankelijkheid meer toe te spitsen op de behoeftes van deze tijd. Drie unieke parken vragen elk om een eigen aanpak.

L.P. Roodbaard

Lucas Pieters Roodbaard behoort tot de relatief kleine groep van Nederlandse tuinarchitecten van de late landschapsstijl uit de eerste helft van de 19e eeuw. Hij werkte tijdens de periode van de Romantiek, die volgde op de Verlichting. De Romantiek bracht nieuwe visies op natuur- en cultuurbeleving. Voor de tuinkunst leidde dat ertoe, dat in navolging van Engeland en later Duitsland, de geometrische aanleg van parken en tuinen werd omgevormd naar een meer natuurlijke en landschappelijke aanleg. Parken met glooiende gazons en weilanden en golvende bosranden met slingerpaden langs natuurlijke ogende waterpartijen. Roodbaard paste ook een dergelijke vormtaal toe, maar zette die in op een wat kleinere, Nederlandse schaal. Gecombineerd met streekeigen stinzenflora heeft dit prachtige parken, met een unieke rijkheid aan biodiversiteit en cultuurhistorische kenmerken, opgeleverd.

Het vak tuinarchitect zoals we dat nu kennen, bestond in de eerste helft van de 19e eeuw nog niet. Opvallend is dat Roodbaard zich tussen 1827 en 1838 'aanlegger' noemde, een functie die overeenkomt met die van hovenier, om zich daarna weer als 'architect' te laten inschrijven. Veel van zijn landschapsparken zijn nog te bezoeken, zoals de Prinsentuin in Leeuwarden en Lyndenstein in Beetsterzwaag. Eén van de mooiste voorbeelden van zijn werk ligt in de Trynwâlden: het park rondom Stania State. Het park van De Klinze is mogelijk ook van zijn hand, maar dat is niet helemaal zeker.

(Bron: Van der Laan-Meijer 2022)

Stania State (1856)

De Klinze (2023)

Samen beleven,

De adel bouwden in de 18e eeuw zes States in Oentsjerk en Aldtsjerk. Stania State en de Klinze zijn nu in volle glorie te bewonderen. Heemstra State kent nog de oorspronkelijk tuin en is daarmee een verwijzing naar de tijd van weleer. In Gytsjerk is nog een historische buitenplaats te zien. Hoe leuk zou het zijn om ook de andere, inmiddels verdwenen States, meer onder de aandacht te brengen?

Gezamenlijk vertellen ze het verhaal van de buitens van de adel op de hogere zandgronden. De grietmannen en baronnen die in de zomer neerstreken in de bossen en leefden van de opbrengsten van de landerijen. De zichtassen vanuit de landhuizen zo ver als mogelijk het open veld in, de gronden aan de achterzijde beschermd door bos. De states vormen bakens, de ankerpunten van het landschap van de Trynwâlden. Aan de oostkant de coulissen, kamers en bos op de zandgrond. In westelijke richting het open veld richting klei en veen.

Het is goed om de states in deze grotere context te beschouwen. Want een deel van de cultuurhistorische waarde is de relatie met de omgeving. Soms minder goed afleesbaar voor een leek, maar soms ook zoiets concreets als een zichtas over het landschap. En het helpt mensen door hier iets over uit te leggen, zodat zij het ook kunnen zien. Dit is het samen beleven van het landschap en de cultuurhistorie.

---

beheren en laten zien

Essentieel voor het behoud is het juiste beheer. Het gaat daarbij in eerste instantie om het in standhouden van bijvoorbeeld de parken en states, want zonder die cultuurhistorie geen kwaliteit om te ervaren. Daarnaast vraagt ook de infrastructuur van wandelpaden, parkeermogelijkheden en informatieverstrekking aan bezoekers om aandacht. Want goede voorzieningen zijn nodig om het landschap, de dorpen, de states en parken te kunnen ervaren en leuke, makkelijk toegankelijke informatie maakt het eenvoudiger om alles te vinden en te begrijpen. Beheren én uitdragen dus.

Samen leven en beheren

De parken en states zijn zowel eigendom van particuliere partijen, als van meer publieke partijen zoals de gemeente en Staatsbosbeheer. Hoewel het beheer van rijksmonumenten, de states en parken in beginsel eigen zeggenschap en de verantwoordelijkheid is van de eigenaren, kan dit soort erfgoed niet los gezien worden van hun maatschappelijke rol en hun gezamenlijke ligging in de Trynwâlden. Zo zijn bijvoorbeeld toegankelijkheidsvraagstukken, zoals verkeers- en parkeerproblematiek, gedeelde belangen van eigenaren en de gemeente die direct invloed hebben op de leefbaarheid voor bewoners en omwonenden. Afstemming over het beheer, tussen de eigenaren onderling en met de omwonenden, is daarom gewenst. Bij elk monument en elke state liggen, afhankelijk van eigendomssituatie en het type gebruik, de verhoudingen anders. De vorm van en de behoefte aan overleg tussen eigenaren, overheid, bewoners, gebruikers en omwonenden is daarom verschillend.

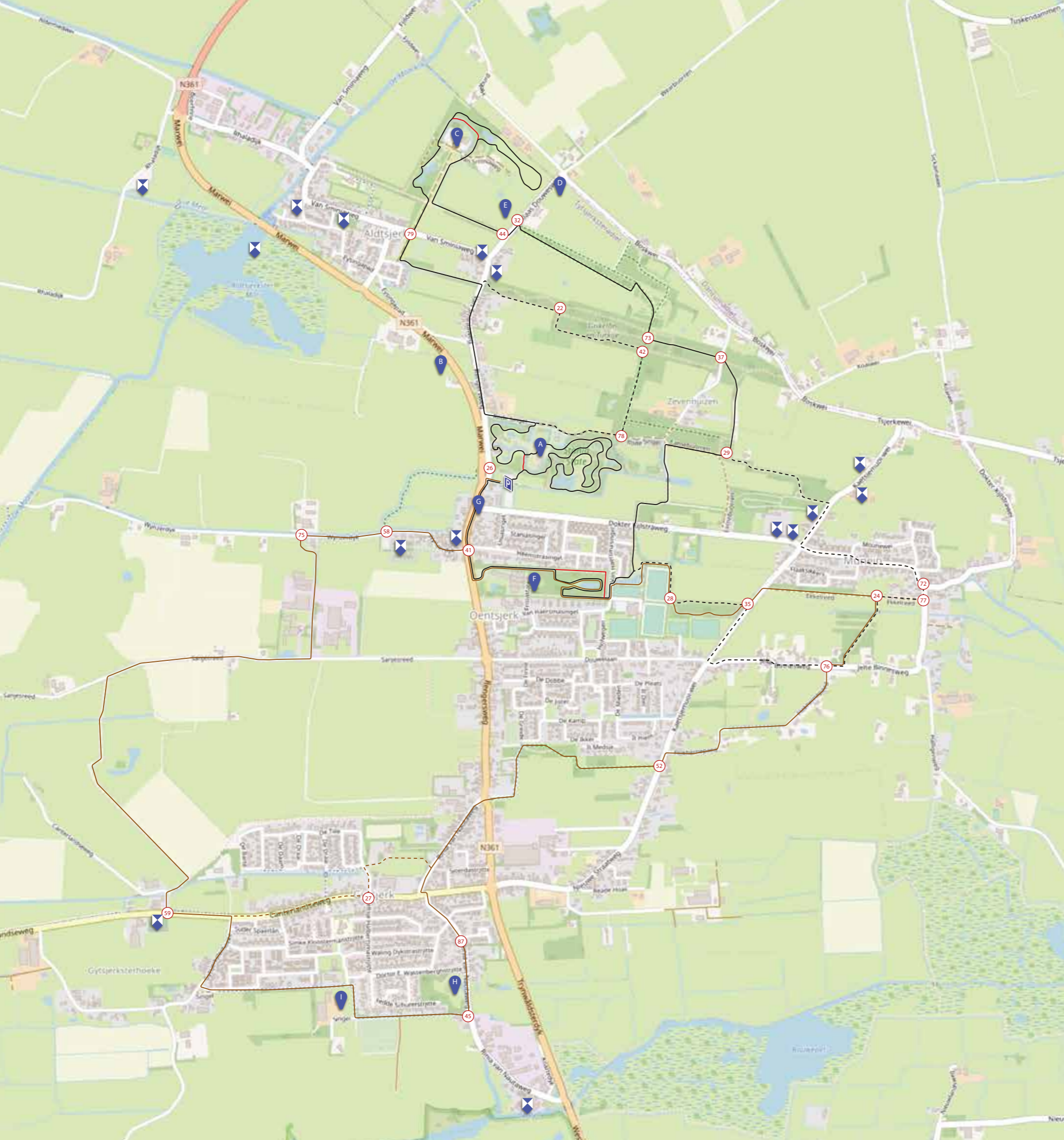
Wat meer afstemming tussen de states onderling kan bijdragen aan het behoud en de beleefbaarheid, omdat er gezamenlijke belangen zijn en kansen liggen om van elkaar te leren. Bijvoorbeeld het delen van kennis op het gebied van beheer over typen beplanting en de landschapsstijl. Of het maken van afspraken over wandelroutes, wanneer en hoe parken toegankelijk zijn en het gezamenlijk uitdragen van de cultuurhistorische kwaliteiten.

Het voorbeeld van de zichtas die buiten het park doorgaat over het landschap, is een overstijgend beheeraspect waarbij samenwerking essentieel is. Want een zichtas buiten het park vrij houden van nieuwe gebouwen en visuele belemmeringen, is van waarde om de cultuurhistorische kwaliteit te behouden, maar wie is hiervoor verantwoordelijk? Dit alles pleit voor goede overlegstructuren.

Samen uitdragen

Wandel- en fietsroutes zijn er genoeg in de Trynwâlden, maar kunnen meer toegespitst worden op de beleving van de cultuurhistorie. Dat gaat deels om de routing zelf, zoals de voorbeelden op de volgende pagina, maar ook om het aanvullen van de informatie. Bijvoorbeeld het uitbreiden van het aantal informatieborden, vooral bij de states die verdwenen zijn, of het faciliteren van een digitaal platform (app, website, etc.) waarmee wandelaars informatie krijgen. Er zijn verschillende wandel-apps in omloop, maar bijna geen een bevat routes door de Trynwâlden. Online-platformen, zoals Visit Friesland, dragen bij om de Trynwâlden onder de aandacht te brengen, maar moeten worden gevoed in hun informatieverstrekking. Met als doel om toeristische voorzieningen die er al zijn, zoals een leen-tandem voor mensen met een beperking, makkelijker worden gevonden. Een groep vrijwilligers kan het uitdragen van de toeristische mogelijkheden en het delen van de kennis hierover oppakken. Een overkoepelende werkgroep vanuit de eigenaren, dorpsbelangen en de stichting.

Voorbeeld aanpassen wandelroutes Visit Friesland

Op Visit Friesland is een schitterende wandeling te vinden van 9,5 km. 'De adel in de Trynwâlden'. Deze laat de drie States zien, aan elkaar geregen door een padenstructuur door bos, akkers en parken. Het idee is om aan deze wandeling de vergane states toe te voegen. Deze vormen namelijk nog meer context voor deze wandeling. Op de plaatsen van de voormalige states wordt met een informatiebord het verhaal van de historie verteld.

Voor nog meer wandelplezier is ook de Kuiertocht Oentsjerk - Gytsjerk te lopen. Een wandeling door zowel de meer besloten dorpen, als het open landschap. Aan deze wandeling kunnen State Poelzicht en Buitenplaats Buitenrust worden toegevoegd. Evenals bij de andere wandeling kan Stania State ook bij deze het start- en eindpunt zijn.

Legenda

- startpunt parkeerterrein Stania State
- alternatieve wandeling langs de parken en states
- originele wandeling Adel in De Trynwâlden
- korte route door de parken van de originele wandeling
- Stania State
- Eysingha State (afgebroken)
- De Klinze
- Cammingha State (afgebroken)
- Van Sminia State (afgebroken)
- Heemstra State
- Unia State
- alternatieve route Kuiertocht Oentsjerk - Gytsjerk
- originele wandeling Kuiertocht Oentsjerk - Gytsjerk
- State Poelzicht (afgebroken, park nog aanwezig)
- Buitenplaats Buitenrust (afgebroken)
- Andere rijksmonumenten
- Knooppunten

Stania State

Stania is een van de buitens van de Friese adel die bijzonder goed intact is gebleven. Het landhuis met Roodbaard-tuin kent een bijzondere allure met natuurwaardes en een recreatieve cultuurbeleving. Een rijksmonument met een regionale aantrekkingskracht. De ruimtelijke, weidse opbouw van de state met voor- en achtertuin, wordt omringd door weilanden die een buffer vormen naar de bebouwing van het dorp. De aanwezigheid van het restaurant en de trouwlocatie betekent dat de cultuurhistorie beleefd kan worden in de huidige tijd en geeft economische en recreatieve waarde aan de plek. De bosuil, de specht en andere leuke bossoorten, maar ook de stinzenplanten, laten zien dat de ruimtelijke opbouw leidt tot interessante cultuurnatuur. Een ware plus voor de omgeving.

Eerst een formele tuin

Het 17e-eeuwse landgoed Stania State kwam omstreeks 1730 in handen van jonkheer Johan Hendrick van Haersma (1707-1759), grietman van Oost-Dongeradeel. Hij gaf in 1744 de opdracht voor de bouw van een nieuw huis. Johann Hermann Knoop kreeg de opdracht voor de aanleg van een formele tuin. De opzet was symmetrisch, met rechte lijnen en lange lanen met bomen. De achtertuin bestond voornamelijk uit bos.

Aangepast door Roodbaard

De formele tuin vormde de basis voor het ontwerp van Roodbaard van begin 19e eeuw. Waterpartijen liggen in wezen nog op dezelfde plek, maar zijn onderdeel geworden van de landschapstuin. Het uitgraven van meer water leverde grond op om de glooiingen in het terrein aan te leggen. Rechte lijnen verdwenen en gekromde lijnen kwamen terug. Van de formele tuin zijn eigenlijk alleen het gebouw, de boerderij en de moestuin en bomenrij tussen die twee in nog herkenbaar. Evenals de positie van het entreehek, recht tegenover de ingang van de state.

De state is beeldbepalend voor de historische waarde. Het landhuis met zijvertrekken voor het personeel geeft een beeld van hoe het er aan toe ging bij de familie van Haersma in de 18e eeuw. De tuin geeft inzicht in de natuurlijke en landschappelijke aanleg die door Roodbaard is ontworpen op deze plek. Heel veel oorspronkelijke elementen van het ontwerp zijn nog aanwezig, met name in de voortuin.

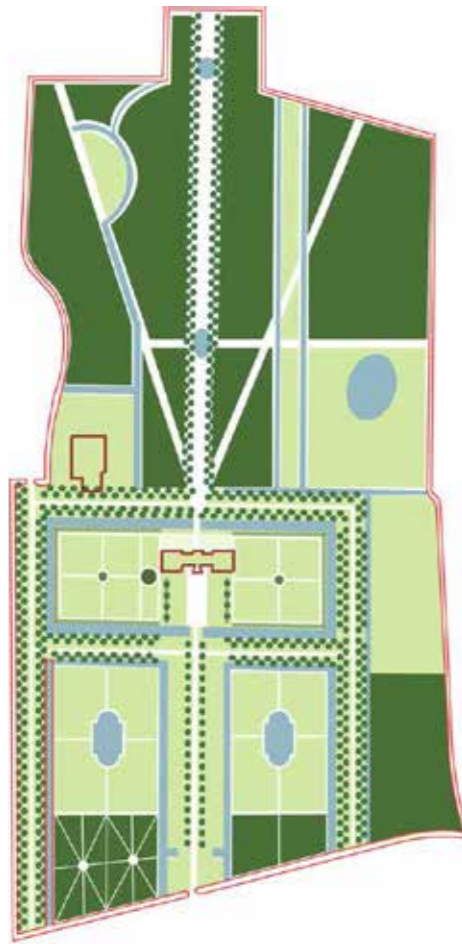
In de voortuin is het handschrift van Roodbaard duidelijk terug te zien in de veelarmige vijver, de driearmige houten brug en de berg. In de achtertuin is het verleden minder duidelijk zichtbaar. Roodbaard creëerde in het bos een labyrintachtige wandeling, waarbij de achterzijde van het park vanuit verschillende perspectieven beleefbaar was. Onderdeel hiervan waren een badhuis bij de kleine vijver en een prieel bij de grote vijver in de achtertuin. Helaas zijn beiden in het verleden verloren gegaan. Eén van de redenen dat de oorspronkelijke beleving van de wandeling door de achtertuin niet meer kan worden ervaren.

De oorspronkelijke moes- en broeituin, waar destijds perziken en druiven groeiden, is nu een kaal veld. Dit verdient een prominentere betekenis binnen het geheel, omdat het nog één van de weinige relictten van de formele tuin is.

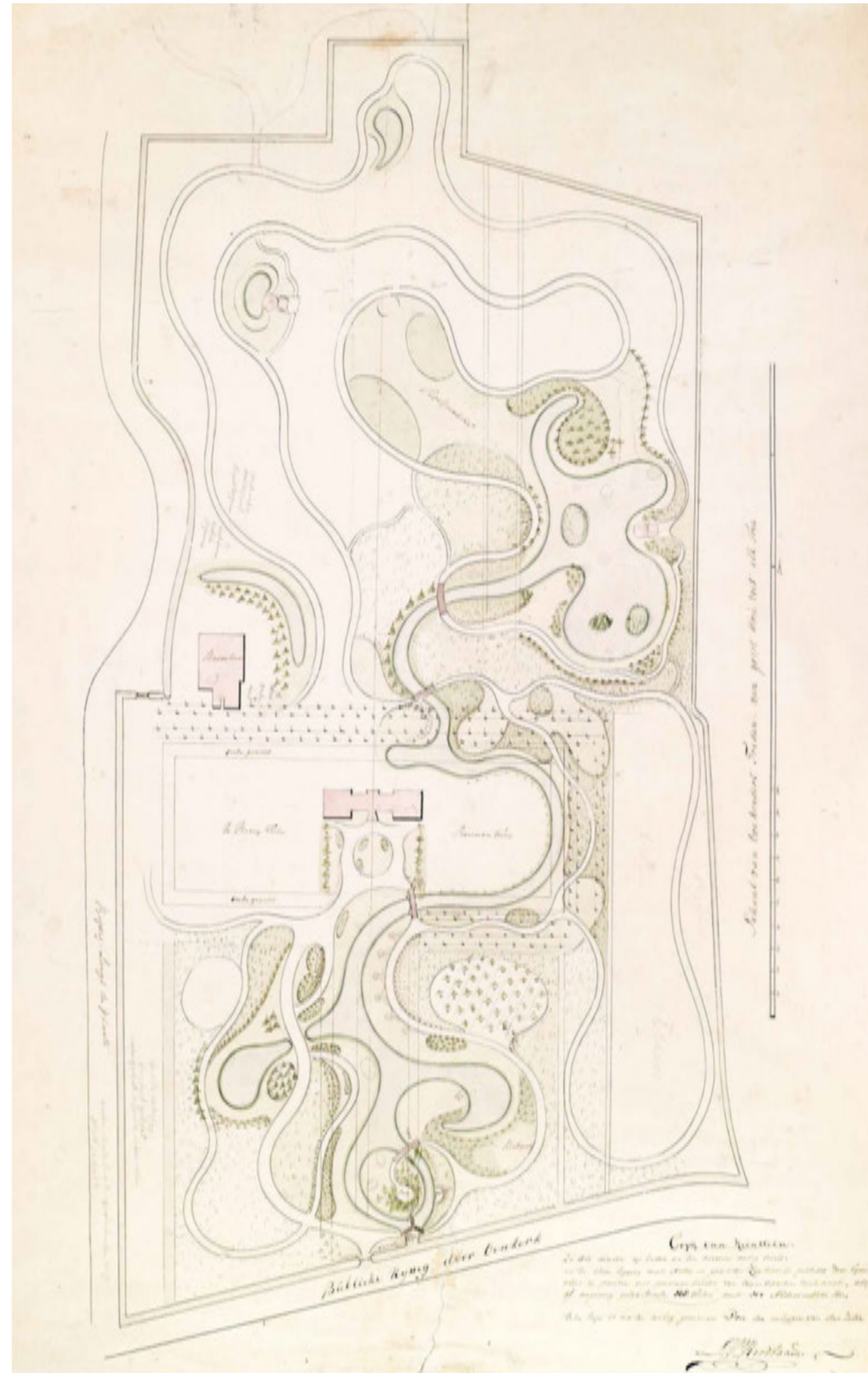
Mensen komen voor de cultuurhistorie

Stania State wordt druk bezocht in de weekenden door de mensen uit zowel de Trynwâlden als van verder. Menig bruidspaar laat zich fotograferen in de tuin en voor de state. Stania State functioneert nog steeds als een buiten voor mensen uit de stad die een bezoekje brengen aan het park en het restaurant. De aanleg van het parkeerterrein in de zuidwesthoek vervult hierin een belangrijke functie. Ook aantrekkelijk: in het voorjaar kent het park een kleurenpracht door de stinzenflora, in het najaar kleuren de herfstbladeren het park rood en geel.

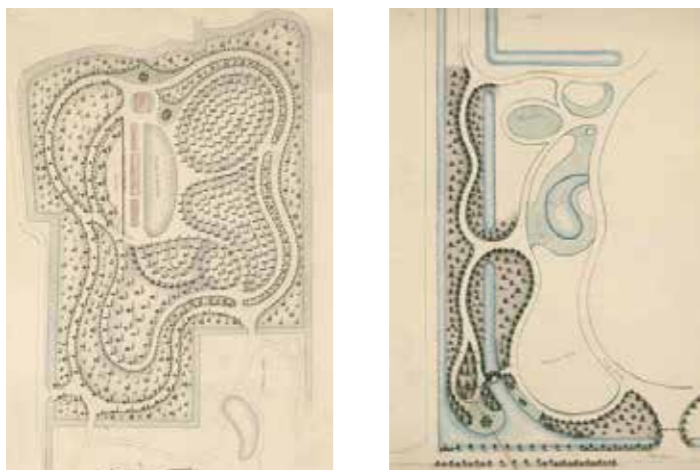

Reconstructie ontwerp J.H. Knoop, 1815.
(Bron: Van der Laan-Meijer 2022 / NO.ORDPEIL)

Projecttekening van het ontwerp van Roodbaard gemaakt kort na de aanleg van de tuin.
(Bron: Van der Laan-Meijer 2022 / Fries Museum 286-024)

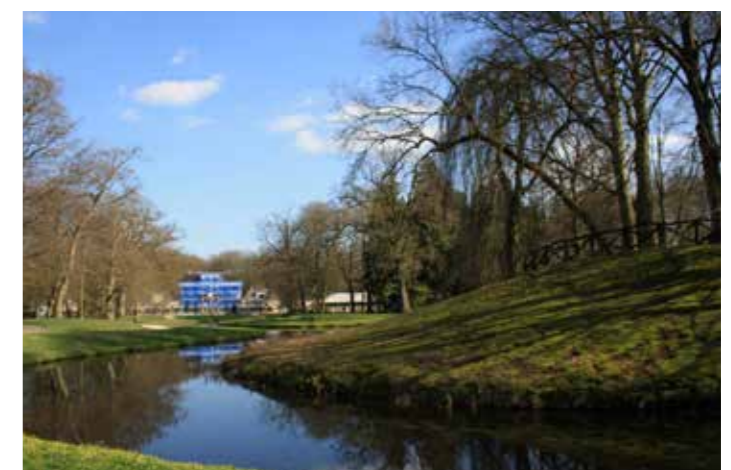
Ontwerptekeningen van G. Vlaskamp voor de boomgaard aan de oostzijde en de aanpassing van de noordwesthoek.

Priël 'Armoede en Rijkdom' bij de veelarmige vijver in de achtertuin, afgebrand na een bliksemingslag.

Zuidrand van de achtertuin. Links de hoofdwatgang die direct langs het terrein loopt en daarachter de weilanden die onderdeel zijn van de monumentale status.

Zicht op de state vanaf het entreehek. Rechts de helling van het eiland, welke deels in de centrale as ligt.

Monument met regionale aantrekkingskracht

Stania State is niet zomaar een monument, het is een begrip. De laatste jaren wordt het werk van tuinarchitect Roodbaard beschreven, herontdekt en krijgt steeds meer aandacht. Het is het voor een groot deel het tuinontwerp wat Stania State cultuurhistorisch zeer waardevol maakt. Het Roodbaard-ontwerp zou leidend moeten zijn in de keuzes omtrent de instandhouding van de tuin.

De voortuin ligt er grotendeels goed bij en het is voor elke bezoeker meteen duidelijk wat de kwaliteit is. Maar hoe mooi zou het zijn als de achtertuin ook weer de uitstraling van weleer krijgt? Als men weer de oude wandelroute kan lopen zoals de 'hovenier' het bedacht had. Waarbij je wordt verrast door plotselinge doorzichten en markante bouwwerken en zo ervaren kan leren over de Engelse landschapstijl.

De moestuin met op de achtergrond de 'broeikas'.

Het beheerniveau gaat omhoog

De voortuin krijgt op dit moment de meeste aandacht qua beheer en dat is terecht. Het is tenslotte het visitekaartje van de state. Het behoud van de cultuurhistorische kwaliteiten van het gehele park staat echter onder druk en een deel van de essentie van het tuinontwerp, met name aan de achterzijde, is verloren gegaan. Het begint met het herstel hiervan, maar vervolgens is goed, duurzaam beheer nodig.

De eigenaar van het park, Staatsbosbeheer, is het dit jaar gelukt om het beheerniveau van de achtertuin van het park op te waarderen van 'park en stinzebos' naar 'historische tuin'. Dit zijn beheertypen die zijn beschreven in het natuurbeheerplan Fryslân. Staatsbosbeheer gaat nu dus ook voor de achterzijde van het park subsidie van de Provincie ontvangen voor dit beheertype, zodat een intensiever beheer mogelijk is. Een prachtige kans en een erkenning van de historische waarde van de achtertuin.

Beleef de originele Roodbaard-wandeling

De wandellus door de achtertuin is in principe nog steeds te lopen, maar het is nu moeilijk te ontdekken welke weg men dan moet nemen. Dit kan worden hersteld, door weer duidelijk onderscheid te gaan maken in de hoofdroute en de ondergeschikte tussenpaadjes. Ook kan de geësceneerde ervaring van de wandeling worden teruggebracht, door dichtgegroeide zichtlijnen en doorzichten weer te ontdoen van opgaand groen. Het plaatsen van een bordje dat de startplek en de looprichting aangeeft, helpt de bezoekers.

Moestuin weer aantrekkelijk en in gebruik

De moestuin en de broeikas worden weer in ere hersteld en in gebruik genomen als voedselvoorziening. Misschien als pluktuin of als leverancier van producten voor het restaurant? De kas is recentelijk opgeknapt, dus dat is al een eerste stap.

Versterken stinzenflora

Stinzenplanten zijn vroegbloeiende planten die zijn te vinden op historische locaties waar de adel of vermogende burgers ze in het verleden hebben aangeplant. Door de eigenschap dat ze zich vermeerderen en verwilderen, kwamen er elk voorjaar meer planten boven. Het tapijt van bloemenkleur van weleer is tegenwoordig minder uitbundig. Met wat meer aandacht wordt dit weer een waar voorjaarsfeest.

Aanvullend het voorstel om deel te nemen aan de stinzenfloramonitor (www.stinzenflora-monitor.nl). Een veelbezochte website in het stinzenfloraseizoen, waarop belangstellenden wekelijks geïnformeerd worden over wat er bloeit en groeit op de diverse plaatsen in Noord-Nederland en Noord-Duitsland.

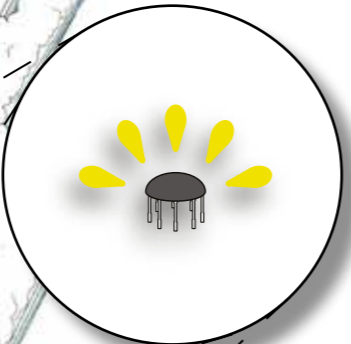

latere toevoeging,
ontwerp Vlaskamp

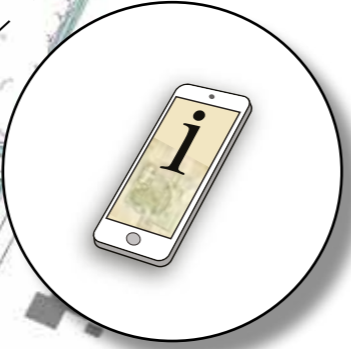
achtertuin

extra
parkeerruimte

De tuinsieraden komen terug

Onderdeel van de beleving van de Roodbaard-route zijn de voormalige bouwwerken en tuinsieraden die de blik richten. Het is niet de bedoeling om het badhuis en 'Armoede en Rijkdom' te herbouwen, maar om een vergelijkbare functie in te vullen: een object dat de aandacht trekt en een plek creëert waar men even wil verblijven en kan rusten tijdens de wandeling. Het hoeft dus geen gebouw te worden, maar kan ook een kunstwerk of een bijzondere zitplek zijn.

Informatie over Roodbaard

Enkele informatieborden bij de parkeerplaats geven nu al een leuke indruk en uitleg van de cultuurhistorie waarin bezoekers zich gaan onderdompelen. Maar deze ervaring kan worden versterkt. Bijvoorbeeld door het maken van een app die men tijdens de wandeling gebruikt om meer informatie te krijgen over Roodbaard en het tuinontwerp. Door middel van AR (Augmented Reality/Aangevulde Realiteit) kunnen bezoekers op het scherm zien, hoe het er vroeger uit zag. Ook een manier om de beelden in de voortuin of priemel 'Armoede en Rijkdom' terug te brengen.

Evenwicht tussen cultuur, natuur en water

Het 'op niveau brengen van de Roodbaard-tuin' gaat waarschijnlijk gepaard met het snoeien van groen en mogelijk het kappen van bomen. Dit kan effect hebben op de aanwezige bosdieren en vogels, dus hier wordt rekening mee gehouden. Bijvoorbeeld door de kansen voor de fauna te versterken in het achterste deel van de tuin. Dit vraagt om een afweging van de relatie tussen het ontwerp van Roodbaard en het deel dat door Vlaskamp is ontworpen.

Daarnaast is aanpassing en minder fluctuatie van het waterpeil gewenst. Maar dat is nu lastig, omdat de waterhuishouding is afgestemd op de landbouwfunctie in de omgeving. Om de natuurwaarden in het park te beschermen kan met It Wetterskip worden verkend, hoe het waterpeil in Stania State beter te reguleren is.

Betrokkenheid vanuit het dorp

Het dorp wordt meer bij de state betrokken. Bijvoorbeeld door de tuin open te stellen voor het organiseren van activiteiten zoals een klein festival. Staatsbosbeheer kent vormen van 'vrijwilligersgroepen uit de omgeving'. Mensen die helpen met onderhoudswerk en ondersteunen bij activiteiten. Bijvoorbeeld bij de aanleg en de instandhouding van de broeituin. Een kans voor omwonenden om meer betrokken te zijn bij hun omgeving... en om soms wat te eten van eigen kweek?

Wat gaat er allemaal gebeuren?

Staatsbosbeheer heeft vanaf dit jaar meer budget om ook de achtertuin meer allure te geven. Er wordt een beheerplan opgesteld waarin cultuurhistorie centraal wordt gesteld en een goede balans wordt gezocht tussen het behoud van het monument, de toegankelijkheid voor bezoekers en een financieel duurzame toekomst.

Dat betekent ook dat er komende jaren van alles gaat gebeuren. Achterstallig onderhoud heeft gezorgd voor een dichtgroei van open plekken en doorzichten, dus er zal moeten worden gesnoeid en gekapt om dit te herstellen. Het betekent wellicht ook, dat delen van het park tijdelijk ontoegankelijk zijn in verband met het onderhoud van paden en bruggetjes.

Staatsbosbeheer doet dit niet alleen en heeft hier andere partijen bij nodig. Bijvoorbeeld overleg met It Wetterskip over de waterhuishouding, omdat het park een peilbeheer afgestemd op de natuurfunctie verdient. Dit in plaats van de situatie nu, waar het peilbeheer is afgestemd op de omliggende landbouwgronden. Daarmee dus ook overleg met de gebruikers, beheerders en eigenaren van de omliggende gronden. Maar ook is afstemming met de gemeente gewenst, over welke wandelpaden tussen Stania State en de omgeving op welk niveau onderhouden worden en welke toegangshekken van het park wel en niet open zijn voor het publiek.

Stania State is veel groter dan de omvang van het park zelf. Het heeft een belangrijke rol in de leefbaarheid van de dorpen en heeft een grote aantrekkingskracht binnen de regio. Dit uitdragen en zorgen voor een prettige verblijf is iets waar omwonenden aan bij kunnen dragen. Wellicht als vrijwilligers voor onderhoud of bij het organiseren van activiteiten. Of als rondleider van toeristen. Mogelijkheden die Staatsbosbeheer, de dorp(s)belangen de stichting gaan onderzoeken. Samen sterk voor Stania.

De Klinze

Een statig landhuis, aan het eind van een majestueuze, door bomen geflankeerde oprijlaan. De naam 'De Klinze', in 1600 uitgesproken als 'oppe clinke', zou zoveel betekenen als 'het mooiste punt'. Het landhuis, meerdere keren grondig verbouwd en in 1960 in ere hersteld, laat het statig karakter uit het verleden zien. De Roodbaard-tuin, aangelegd ten westen van de laan en rond het huis, is een uiting van de 19e-eeuwse Engelse landschapstijl. Singelstructuren en landelijke lanen verbinden de state met het dorp Aldtsjerk en de bosgebieden Grikelân en Turkije, waardoor het park veel wordt gebruikt voor ommetjes vanuit het dorp en de nabije omgeving.

Status

Rond 1685 werd het huis gesticht door Hessel van Aysma. Rond 1700 kwam het in bezit van Hobbe Baerdts van Sminia. In de 18e eeuw werd het verbouwd en kreeg een rijk eclectische aanzien met verhoogd middenrisaliet en kuiven boven de vensters. In 1897 heeft men de toen aangebrachte aanbouwen bij een verbouwing verwijderd. Bij een verbouwing net na een verkoop in 1966 is de verhoogde middenpartij vervangen door het huidige, pseudo 18e eeuwse fronton.

Het park werd in 1836 aangepast tot een tuin in de landschapstijl, waarschijnlijk door L.P. Roodbaard, maar dit is niet 100% zeker. Er werden langgerekte waterpartijen en hoogteverschillen aangebracht, die er in de oudere formele aanleg nog niet waren. Het is een compact voorbeeld geworden van een park in landschapstijl, waar kenmerkende stijlelementen dichtbij elkaar te vinden zijn.

De status als Rijksmonument komt enerzijds doordat de structuur van het tuinontwerp behouden is en anderzijds omdat er nog veel details, zoals bruggetjes, hekwerken, een prieel, het koetshuis en de tuinmanswoning nog steeds aanwezig zijn. Het is leuk dat naast de historische tuin- en parkaanleg in landschapstijl ook de oudere formele structuur nog een onderdeel van het park is. Cultuurhistorisch interessant bijvoorbeeld de haag langs de oprijlaan, waarachter het personeel verscholen van en naar de state kon lopen.

Opvallend is, dat het ontwerp niet af lijkt. Achterop het terrein lopen de paden niet door om de daar aanwezige ijsvijver. Er zijn dus kansen om De Klinze nog aantrekkelijker en toegankelijker te maken.

De woningen, de state, het parkeerterrein en de oprijlaan zijn particulier eigendom. De tuin is van de gemeente en wordt door de gemeente onderhouden.

1722

1856

1966

Het zicht over de vijver naar de state, vanaf de bult die als een krans om het uiteinde van de vijver ligt. Met typische landschapstijl-kenmerken zoals ronde vormen, glooiingen en het deels verschuilen van bijvoorbeeld het gebouw.

De tuin lijkt onaf aan de zuidoostzijde. Het pad en de beplanting lopen voor een groot deel om de vijver, maar niet helemaal. Het terrein verderop is nu een open weiland. Het zou mooi zijn om dit toe te voegen aan de tuin.

Veel stijlelementen en ontwerpideeën van de Engelse Landschapstijl zijn dichtbij elkaar te vinden op De Klinze.

Zandpaden verbinden de state met het dorp, waardoor er veel gewandeld wordt van en naar De Klinze.

Op De Klinze wordt gewoond en geleefd. De state is de laatste jaren in gebruik als bedrijf en als gasthuis.

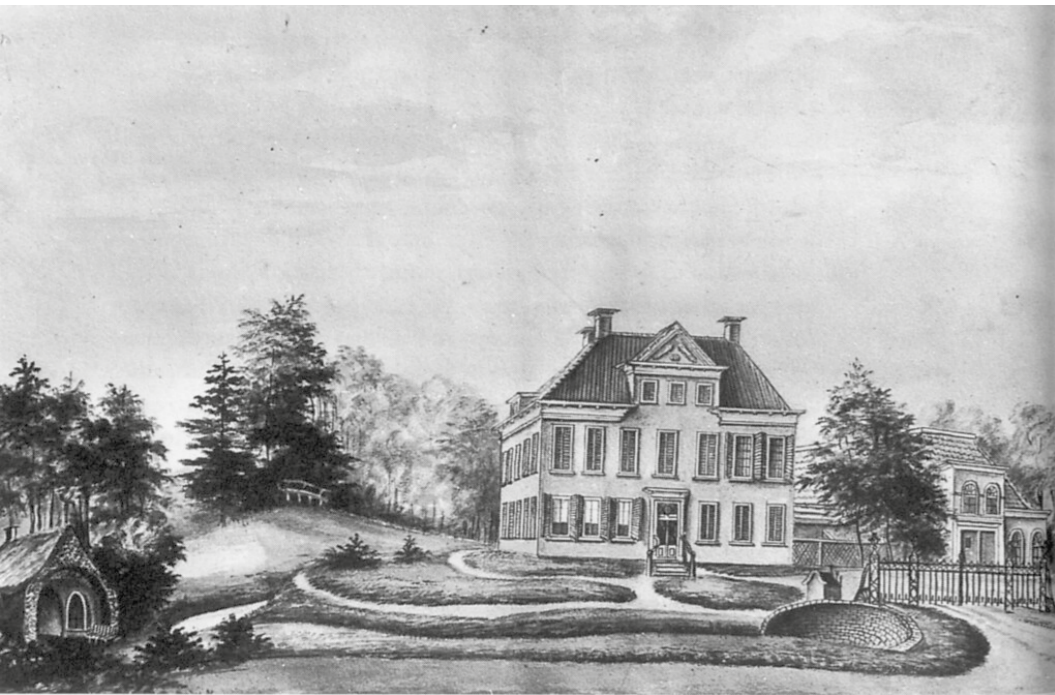

Leven, bezoeken en recreëren op één stuk erfgoed

De Klinze wordt op veel verschillende manieren geleefd en beleefd. Door de eigenaren, bewoners en de gebruikers van de gebouwen om te leven en door de bewoners uit Aldtsjerk om te wandelen, fietsen of hun hond uit laten. De Klinze heeft recreatieve waarde, waarde als leefomgeving en cultuurhistorische waarde. En dat allemaal op een relatief kleine ruimte.

Dat betekent dat er uitdagingen en keuzes voorliggen. Om te beginnen over de vraag welke middelen waarvoor worden ingezet. De vraag is welke onderdelen van de tuin essentieel zijn om de cultuurhistorische waarde overeind te houden en waar meer terughoudend onderhoud voldoende is? En hoe krijgen alle gebruikswensen een plek zonder dat ze elkaar (ver)storen? Vragen die niet door één partij beantwoord kunnen worden. Een integraal proces is gewenst, waarbij de gemeente in contact treedt met de gebruikers en de omgeving.

Voor dorpsbelang is het kunnen beleven van het park belangrijk, kinderen moeten er kunnen spelen en er moet wat georganiseerd kunnen worden. Voor de gemeente ligt de focus met name op het onderhouden van het park. De eigenaren vragen om aandacht voor de privacy en kwaliteit als leefomgeving.

Balans tussen de belevingswaardes

De verschillende vormen van gebruik vragen om een goede balans tussen de verschillende gebruiks- en belevingswaardes. Wanneer is te veel recreatief gebruik schadelijk voor de monumentale waarde? Past een mountainbike wel in dat plaatje? En hoe kunnen bewoners leven zonder gestoord te worden door de bezoekers? Door samen op te trekken kunnen gemeente, eigenaar van het pand en omgeving de verschillende belevingswaardes sterker naast elkaar laten bestaan en voor meer mensen toegankelijk maken.

Door een proces te starten tussen die drie belangengroepen, waarbij men met enige regelmaat met elkaar afstemt, wordt de balans tussen de verschillende belevingswaardes bewaakt. De eigenaren van de gebouwen en de omgeving laten weten waar behoefte aan is qua leefbaarheid en recreatief gebruik en de gemeente is de hoeder van de cultuurhistorische kwaliteit. Het gaat erom onderling goede afspraken te maken en af te stemmen wie wat doet.

Passend beheer

Het is nodig om op De Klinze passend beheer toe te passen. Beheer dat er voor zorgt dat de tuin in zo'n staat wordt gehouden, dat de cultuurhistorische kwaliteit niet verloren gaat. Maar ook een beheer dat betaalbaar blijft voor de gemeente.

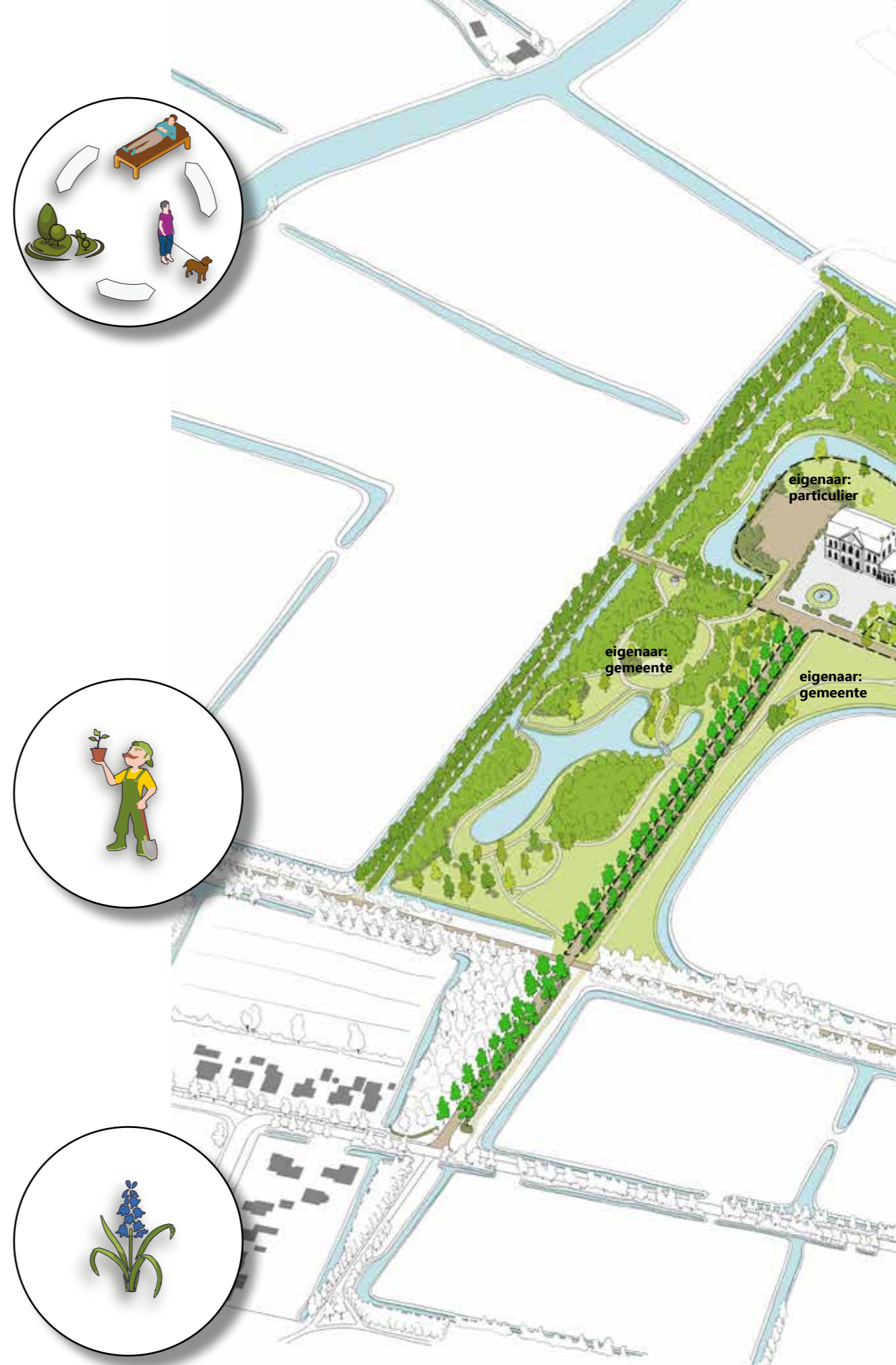
Dit betekent het maken van een beheerplan waarin eerst goed wordt geanalyseerd wat de essentie van het tuinontwerp is en waarin vervolgens wordt afgewogen wat er (financieel) wel en niet kan worden uitgevoerd. Daarnaast kunnen de partijen gezamenlijk op zoek naar subsidies en regelingen om het beheer te ondersteunen en op zo'n hoog mogelijk niveau te krijgen.

Onderhoud is nodig

Het bruggetje heeft een monumentale status en is er slecht aan toe. Het bankje bovenop de heuvel heeft ook aandacht nodig. Daarnaast zijn het uitbaggeren van de watergangen, de overvloed aan hulst en de drassigheid van het terrein aandachtspunten.

Versterken stinzenflora

De huidige stand van de stinzenplanten op De Klinze is vrij goed, maar dient op pijn te worden gehouden. Bijvoorbeeld door te monitoren en wanneer nodig extra bollen te planten. Ook voor De Klinze het voorstel om deel te nemen aan de stinzenfloramonitor (www.stinzenflora-monitor.nl).

eigenaar:
particulier

Onderhoudsplan

De eigenaren van het gebouw zijn ook eigenaar van alle grond dat binnen de 'slotgracht' ligt. Zij hebben een onderhoudsplan voor hun grondgebied van de Klinze laten maken. De uitvoering van het onderhoudsplan is nog niet helemaal klaar. Zo is het rondje langs de ijsvijver nog niet compleet.

Uitbreiding van de tuin

In de noordoosthoek van het terrein, voorbij de ijsvijver, ligt een kans om de tuin uit te breiden. Daarmee kan het park worden afgerond en misschien een nieuwe, aanvullende betekenis krijgen. De uitbreiding kan een meer moderne invulling zijn, zoals bijvoorbeeld Park Vijversburg in Tytsjerk, maar zal altijd met kwalitatief hoogwaardig landschapsplan moeten reageren op de landschapsstijl van het bestaande park.

Een grote kanttekening daarbij is, dat rekening moet worden gehouden met de privacy van de bewoners. Zeker omdat de dorpsbewoners veel gebruik maken van het park voor hun wandelingen en het uitlaten van honden. Tuinuitbreiding, verdere openstelling van het park en meer gebruiksmogelijkheden dienen dus gepaard te gaan met gedragsregels. Uitbreiding van de tuin is alleen mogelijk als alle partijen hier gezamenlijk uitkomen en er goede afspraken worden gemaakt over de borging van de privacy.

Nog beter verbinden aan wandel- en fietsroutes

Ter versterking van het recreatieve gebruik worden meer wandel- en/of fietsverbindingen met de omgeving gemaakt. De uitbreiding van de tuin is een kans om verbinding te leggen met Hjelburd of de Klaas Douwesweg, waardoor De Klinze onderdeel wordt van grotere wandelrondjes in de omgeving. De uitbreiding van de paden en de tuin zal bijdragen aan een betere verbinding met de bosgebieden Griekenland en Turkije.

Toegankelijkheid voor bezoekers van buitenaf

Het parkeren kan beter geregeld worden, bijvoorbeeld door bordjes plaatsen met verwijzing naar De Klinze en waar te parkeren. Een eventuele tuinuitbreiding biedt een kans om aan de noordzijde een parkeerplaats te maken.

In het dorp staan al veel informatieborden en dat kan worden uitgebreid met De Klinze. Bij de haven kunnen toeristen ook beter worden geïnformeerd over De Klinze. qr-codes, audiotour en dergelijke ook uitbreiden met de Klinze.

De samenwerking

Om het erfgoed te behouden is er behoefte aan een strategische aanpak voor het behoud van De Klinze. De gemeente Tytsjerksteradiel is overleg met en de eigenaren van de State over de uitbreiding van het park, maar zijn hier nog niet uit. De inwoners van Aldtsjerk en de Stichting Cultuur en Landschap Trynwâlden denken graag mee over de uitvoering en het ambitieniveau van de inrichting van het park.

Voor het huidige park en de toekomstige nieuwe situatie is behoefte aan een beheerplan, met daarin samengebracht de ambitie de cultuurhistorische waarden te behouden, naast de behoefte het leefplezier van de bewoners te borgen. Er ligt een kans om aan te sluiten bij het ambitieniveau voor het beheer (beheertype 'Historische Tuin' vanuit het natuurbeheerplan Fryslân), zoals Staatsbosbeheer dit ambiert voor het hele park bij Stania State. Hiervoor hoeft niet te worden gewacht op de uitkomsten van de eventuele uitbreiding, maar kan binnenkort worden gestart.

Bij de eigenaren (gemeente en particulier) is beperkt tijd om beheeraspecten en -vragen uit te zoeken. Een werkgroep van vrijwilligers zou hierbij kunnen ondersteunen. Bijvoorbeeld door de gemeente te helpen bij het ontwikkelen van een beheerplan. Vanuit het dorp lijkt er voldoende belangstelling om actief betrokken te zijn bij het park en gezamenlijk projecten en beheer op te pakken.

Het is dus vooral zaak het onderling contact te gaan organiseren en uit te laten groeien tot een structurele, duurzame samenwerking. Op korte termijn kan men al aan de slag met eenvoudige praktische zaken en een leuke actie zoals stinzenbollen planten.

Heemstra State

Heemstra State is door de eeuwen heen sterk veranderd. Het begon in de 16e eeuw als een klassieke state met een traditionele woning, op een centrale as, in een symmetrisch opgezet tuinontwerp. Maar die tijd is lang voorbij. De huidige bebouwing is groter, vervult een ander soort rol in het leven van haar bewoners en heeft een minder symbiotische relatie met de tuin. Het cultuurhistorisch belang van Heemstra State is dan ook minder groot als van de andere twee states. En dat biedt mogelijkheden! Een kans om de relatie tussen Heemstra State, de bewoning en het dorp opnieuw te definiëren. Maar wat te doen met de verborgen parel, die er nog steeds zo bij ligt als toen de tuin werd aangelegd?

Van verleden naar heden

De originele opzet van de tuin kent een driedeling: een voortuin tussen de weg en het huis, een middentuin direct daarachter en achterin een wat verscholen tuin rondom een vijver. Het geheel is klassiek opgezet met een centrale as die als symmetrielij over de gehele tuin loopt. Een robuuste buitenrand, bestaande uit een pad met dubbele bomenrijen en watergangen aan weerszijden ligt om de gehele state heen. Die buitenrand vormde in de 19e eeuw een soort van bescherming tegen het omliggende landschap, al zorgden de paden ook voor verbindingen met de landen rondom. Gronden die in dienst stonden van het leven op de state.

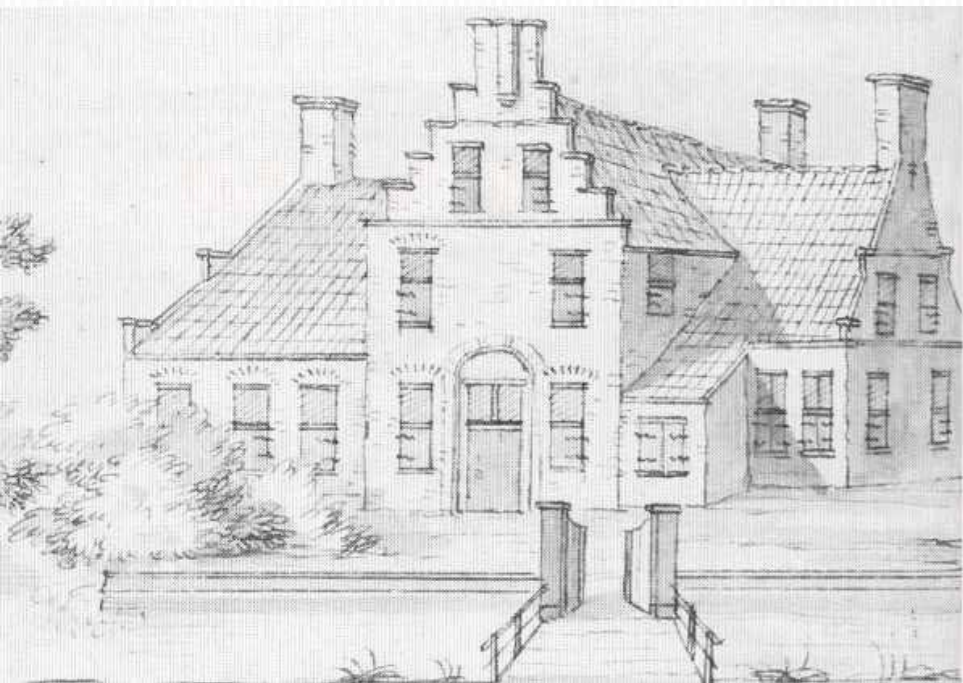
In de 20e eeuw groeide Oentsjerk om de state heen, waardoor de state niet langer in het buitengebied ligt, maar middenin het dorp. De vorm van bewoning paste zich ook aan, van exclusief voor enkelen naar grootschalige bewoning voor velen. De originele state werd in 1930 gesloopt en vervangen door een rusthuis voor ouderen. Deze functie heeft Heemstra State min of meer nog steeds, al woont men sinds het begin van deze eeuw in een nieuw complex: Van Welderen State.

Waar eerdere bebouwing nog een entreepartij op de centrale as van de tuin had, heeft de huidige bebouwing de koppeling met de tuinopzet bijna helemaal losgelaten. De hoofdentree is tegenwoordig aan de zijkant (Frisiastate-Van Haersmasingel), al staat het hek aan de Rengersweg er nog steeds. Dit suggereert een symmetrie-as die in wezen nog over de tuin loopt en om een reactie vraagt, maar door het gebouw wordt geblokkeerd en genegeerd. De link tussen voortuin en middentuin is hierdoor verdwenen en voor beide tuindelen geldt, dat de originele opzet nog moeilijk af te lezen is. Het is voornamelijk de buitenrand die de boel nog 'bij elkaar houdt'.

Wel zijn in de voortuin nog cultuurhistorisch interessante elementen aanwezig zoals de vijver, de woning met de rieten kap en de heuvel met het paardengraf. Dit soort elementen zijn nog zichtbaar en hebben cultuurhistorische waarde.

Het is met name de middentuin waar het meest aan veranderd is. Hoewel indirect, kan men via enkele bruggetjes van buiten naar de middentuin komen. Al nodigt het niet iedereen uit om dit te doen. Het is hier waar de meeste kansen liggen om Heemstra State in een ander licht te zien. Misschien wat minder als historisch erfgoed en wat meer als dorpspark?

1721

1900

1920

ca. 1850

ca. 1830

1970-1975

1980-1985

2022

Wat wil Oentsjerk met Heemstra State?

Eigenaren, bewoners, gemeente en het dorp gaan samen in gesprek om te bepalen wat de functie van de tuin kan zijn. Wat zijn de wensen en wat wil iedereen? Of zijn er ook opties die niet passen in het park? Is het een idee om Heemstra State meer toegankelijk te maken of is de huidige opzet van de tuin goed zoals het is?

Een interessant proces wordt het zeker. Bewegen in het spanningsveld tussen de traditie en het cultuurhistorische verleden enerzijds en de behoefte aan vernieuwing en hedendaagse zingeving anderzijds. En hoewel dit soort vragen eigenlijk in een breder proces tussen gemeente, eigenaren en het dorp besproken dienen te worden, worden hier toch een aantal voorstellen gedaan. Suggesties om het gesprek op gang te brengen.

De middentuin kan veranderen zonder veel verlies van cultuurhistorische waarde. Dit biedt kansen om de relatie tussen tuin en gebouw opnieuw te definiëren.

Het park in gebruik nemen

Met name in de middentuin is ruimte om het park 'in gebruik te nemen'. Dit deel van het park is minder origineel door aanpassingen in het verleden en de aanwezigheid van het appartementencomplex. Hierdoor is de cultuurhistorische waarde laag en zijn veranderingen voorstelbaar. Een herinrichting van de middentuin biedt ruimte voor functies die vanuit het wonen en/of het dorp gewenst zijn. Bijvoorbeeld een speelveldje, bijenweide of buiten-fitnessapparatuur. In dit deel van de tuin staat echter veel stinzenflora, waar rekening mee moet worden gehouden. Balans tussen gebruiks-, natuur- en cultuurhistorische kwaliteiten.

Toegankelijkheid verbeteren

Er is een aantal bruggetjes vanuit de omgeving naar de buitenrand en vervolgens ook naar de achtertuin. Buiten de hoofdentree zijn er echter geen directe verbindingen naar de tuin, omdat de bruggetjes niet in elkaars verlengde liggen. Door bruggetjes te verplaatsen of toe te voegen kan de toegankelijkheid van de tuin worden vergroot.

Licht en ruimte

De middentuin is nu vrij donker door de vele, grote bomen die er staan. Wellicht is hier ook wat aan te doen ten behoeve van het gebruiksgenot. Bijvoorbeeld door te snoeien of het strategisch verwijderen van een boom. Wel goed afgewogen, want bomen zijn een kwaliteit en eenmaal weg zijn ze niet zo maar weer terug.

Opknappen van de voortuin

De voortuin kan een opknappbeurt gebruiken. Veel van de voortuin is nog vrij origineel met een centrale as gemarkeerd door het hek aan de voorzijde. De gebouwen doen echter niet langer mee aan dit symmetrische lijnenspel, waardoor een wat vreemde situatie is ontstaan. Als onderdeel van de opknappbeurt kan de relatie tussen voortuin en gebouwen opnieuw worden gedefinieerd.

Openen naar de omgeving

Op dit moment mist er een aantal bomen in de singel aan de achterzijde, waardoor voor het eerst in eeuwen een doorkijk naar de vijver is. Eigenlijk best wel mooi om de tuin zo eens te zien en het vergroot de bekendheid van de tuin. Misschien moeten er wel meer van dit soort doorzichten komen.

Er zijn echter nog veel meer bomen omgewaaid de afgelopen jaren, waardoor er ongewenste gaten zijn ontstaan in de singels. Deel van de onderhoudsopgave is het herplanten van deze bomen.

Verborgene parel

De tuin rondom de vijver is een verborgen parel. Het is er rustig omdat het zo omsloten is en alleen toegankelijk via één enkel bruggetje vanuit de middentuin. De beslotenheid is prachtig, maar zorgt ook voor een onveilig gevoel en weinig bekendheid van dit deel van de tuin. Het wel of niet toegankelijker maken van de achterste tuin is dus een gevoelig onderwerp.

Parkeren een plek geven

Het parkeren gebeurt nu voor een groot deel direct voor de gevel van het gebouw langs. Het voorstel is om een centrale parkeerplek te maken in de middentuin nabij de entree. Dit maakt het parkeren duidelijker en geeft meer ruimte rondom het gebouw. Daarnaast oogt het ook minder rommelig.

Aantrekkelijk entreegebied

Omdat er ruimte ontstaat, omdat er geen auto's meer voor de entree staan, kan de zone voor de entree aantrekkelijk worden ingericht. Een visitekaartje voor Van Welden State.

Een gesprek gewenst

Is het de wens om alle historie te behouden, of mag en wil je dit aanpassen zodat slechts een knipoog naar het verleden blijft bestaan, is een vraag die speelt als je het hebt over mogelijke ontwikkelingen in het park van Heemstra State. Mag en kan de achtertuin van de voormalige state in de toekomst toegankelijker worden, of is de huidige opzet van de tuin goed zoals het is?

Deze vraag kan centraal worden gesteld in een open gesprek met dorp(sbelang), de eigenaren en de bewoners van Van Welden State, zodat vanuit dit gesprek een basis kan ontstaan voor een toekomstplan. De gemeente zou hier een regiefunctie in kunnen vervullen.

Samen in actie

Bij het opstellen van deze brochure zijn veel mensen betrokken geweest. Allen met hart voor de states. Sommigen vanuit een interesse in de cultuurhistorie, anderen omdat ze wonen in de Trynwâlden en genieten van de aantrekkelijke omgeving en deze graag willen behouden. Buiten een actieve werkgroep, die heel direct de inhoud van de brochure en de beheerideeën heeft bepaald, hebben ook de dorpsbelangen meegedacht en hun interesse getoond. Eigenaren van de parken zijn gesproken en hebben belangen en wensen kunnen delen. Mogelijk het begin van een proces van vernieuwde samenwerkingsverbanden in de Trynwâlden.

Er zijn veel mensen gesproken die graag iets bij willen dragen, door hun expertise te delen of die de handen uit de mouwen willen steken. Er is genoeg aanleiding om te denken, dat met gezamenlijke inzet de cultuurhistorische kwaliteiten weer op een hoog niveau te tillen zijn, mits het lukt al die positieve energie op de juiste plekken in te zetten.

Voor het beheerniveau van Stania State begint dat al gestalte te krijgen door de nieuwe financiering en het beheerplan wat wordt opgesteld. Daarin zullen ideeën zoals het herstellen van de Roodbaardwandeling en het terugbrengen van doorzichten een plek krijgen. Voor De Klinze lijkt een overlegstructuur te gaan ontstaan tussen dorp, gemeente en eigenaren en wordt ook gedacht over het maken van een beheerplan. Allen voorbeelden van ideeën die in de brochure genoemd worden en op korte termijn wellicht al tot concrete acties en samenwerking gaan leiden. Samen de schouders eronder en proberen om nog meer van de ideeën te realiseren!

Colofon

Toekomstvisie statige parken Trynwâlden

13 november 2023

In opdracht van:

Stichting Cultuur en Landschap Trynwâlden

De Tille 13
9061 DE Gytsjerk
info@cultuurenlandschap.nl
www.cultuurenlandschap.nl

De Stichting Cultuur en Landschap Trynwâlden heeft als doel het behoud, de ontwikkeling en de beleving van de cultuurhistorische aspecten van het landschap in de Trynwâlden in samenhang met onder meer de natuurlijke aspecten, waarbij onder landschap mede de bebouwde kom wordt verstaan.

Opgesteld door:

ROENOM

ruimtelijke ontwikkeling • energie • omgeving

Zaailand 106 - Offiz C-1
8911 BN Leeuwarden
info@roenom.nl
www.roenom.nl

Roenom is een stedenbouwkundig ontwerp- en adviesbureau dat in noord-Nederland werkt aan lokale landschappelijke-, stedenbouwkundige-, energie- en procesvraagstukken in opdracht van particulieren, de overheid en ontwikkelende partijen.

Mede mogelijk gemaakt met steun van:

**iepen
mienskips
fûns**

Dankwoord

In 2023 is door een grote groep vrijwilligers gewerkt aan de realisatie van deze toekomstvisie. Naast het bestuur van de Stichting Cultuur en Landschap Trynwâlden, hebben met name de klankbordgroep 'States en Parken' en de gelijknamige werkgroep voor veel en vooral nuttige input gezorgd. De bezetting van deze groepen in de breedte, met mensen met bijvoorbeeld een achtergrond bij de provincie of Staatsbosbeheer, leverde veel inhoudelijke kennis op. Dit werd gecombineerd met meer specifieke kennis van een aantal lokale inwoners op het gebied van flora, fauna en de ontwikkelingen in de dorpen in de afgelopen decennia. De plaatselijke dorpsbelangen hebben input gegeven over de gewenste ontwikkelingen. Al met al een rijke en brede bron van ideeën en informatie. Daarnaast is dank verschuldigd aan een aantal kenners op het gebied van de states. De boeken van Rita Radetzky en Els van der Laan waren zeer informatief. Het opstellen van deze brochure was niet mogelijk geweest zonder de financiële ondersteuning van het Iepen Mienskipsfûns van de provincie Fryslân. Dank hiervoor.

Bronnen

Tuinarchitect Lucas Pieters Roodbaard (1782-1851) en de landschapsstijl
dr. Rita Radetzky, 2021, Uitgeverij Noordboek.

Het handschrift van L.P. Roodbaard -
Ontwerpprincipes van Noord-Nederlandse
landschapsparken in de eerste helft van de 19e eeuw
Els Van der Laan-Meijer, 2022. Dit proefschrift is open access op
<https://doi.org/10.7480/abe.2022.13>

Monument van de maand - Staniastate Oenkerk
Drs. R.L.P. Mulder-Radetzky en redactie, 1988. Stichting
monument van de Maand, Leeuwarden, oktober 1988

Voor historische informatie over het ontstaan van
de states zijn het Rijksmonumentenregister en de
onderstaande websites geraadpleegd:
www.cultureelerfgoed.nl
www.monumenten.nl
www.stinseninfriesland.nl

